

H U S Z Á R V I L M O S

**FELELŐS-E MAGYARORSZÁG
A VILÁGHÁBORÚÉRT?**

BUDAPEST, 1926.
KIADJA A MAGYAR KÜLÜGYI TÁRSASÁG

*Felolvasta a szerző
a Magyar Külügyi Társaság 1926.
január 21-iki ülésén*

Ez a kérdés nem tűnt le a napi-rendről azzal, hogy a győztes hatalmak – vádlók és bírák egy személyben – bevétették a ránk diktált békeszerződésekbe, hogy a háborút *mi akartuk* és ennél fogva felelősséggel tartozunk a háború- okozta károkért és viselni tartozunk az emberiség ellen elkövetett nagy bűn anyagi és erkölcsi következményeit.

Mert hisz tudvalevő, hogy az u. n. békeszerződések *morális* alapjául volt ellenfeleink a háborúért való felelősséget tették meg; és ez magyarázza, hogy főleg német részről, de francia, angol és újabban *amerikai* részről is behatóan foglalkoznak ezzel a kérdéssel; *a németeknek és nekünk* különösen okunk van vele foglalkozni, mert a világ köztudatában a németek velünk együtt úgy szerepelnek, mint akik hatalomvágyból, hódítási szándék-ból idézték fel a háború rémét, az a bizonyos 231-ik §. a versaillesi szerződésben, amely természetesen

a trianoniban is ott díszlik, nemcsak a központi hatalmak anyagi felelősségét állapítja meg, hanem mintegy *erkölcsileg* is megbélyegzi őket.

Az entente hatalmainak hivatalos álláspontja t. i. az volt – és ma is az, – hogy ők csak védekeztek ellenünk; szóval hogy mi voltunk a támadók, *ők pedig a megtámadottak.*

Soha ennél cudarabb hazugság nem vonult be -- legalább égy időre – a világtörténelembé. Egyáltalában, a mi a lezajlott háborúnak, az anyagi borzalmakon kívül, különösen visszataszító jelleget adott, az az volt, hogy volt ellenfeleink népeik és a semlegesek előtt úgy szerepeltek, mint akik *magasabb* eszmék érdekében harcoltak; az erkölcstelenek, a barbárok, akik csupa gonoszságból vérzivartart hoztak az emberiségre, *azok mi* voltunk és szövetségeseink.

Érdekes megemlíteni, hogy ránk magyarokra, valamint szövetségeseinkre nézve a háború kitörésekor a felelősség kérdése úgy szólván *nem is létezett.* Mi mind úgy tudtuk, hogy az osztrák-magyar monarchia a sorozatos szerb pro-

vokálásnak láncolata után, amelyeknek a trónörökös meggyilkolása csupán egyik utolsó szeme volt, kénytelen volt kardot rántani -, mivel pedig Oroszország nem akarta előörsét, Szerbiát, sorsára hagyni, beleavatkozott a háborúba és ezáltal a lokális jellegű osztrák-magyar-szerb konfliktust *európaivá dagasztotta*. Oroszország pedig azért cselekedett így, mert *biztos volt* Franciaország, sőt Anglia támogatásáról.

Mikor én 1916-ban a Tisza-kormány kiküldöttként Svájcba kerültem, csodálkozva vettem észre, hogy úgyszólván az egész világ sajtója – beleszámítva a semlegeseket is – ezzel a mi helyes és az igazságnak megfelelő felfogásunkkal szemben az entente thézisének alapján állott. E tézis szerint Ausztria-Magyarország egy ártatlan kis nemzetet, Szerbiát hatalmi vágyból akarta eltiporni; Oroszország pedig kénytelen volt beavatkozni a háborúba, mert a *német általános mozgósítás erre rákenyszervtelte*; franciáország, a „victime d'une agression brutale” szintén csak kénytelen volt védekezni a németektől ráerőszakolt háború ellen ... A mi Angliát illeti,

ez a hatalom meg azért lépett ellenfeleink sorába, mert a német hadak Belgium semlegességét megsértették stb.

Szóval úgyszólván az egész világ közvéleményében az a meggyőződés vert gyökeret, hogy a békebontók mink vagyunk és a háborúért való felelősség kizárólag *Ausztria-Magyarországot és Németországot terheli*. És dacára annak, hogy ez nem volt így, az entente a háború folyamán ezt a valótlanságot nagyszabású propaganda-munkájával oly alaposan kihasználta, hogy fellázította ellenünk a semleges európai államokat és Amerikát, De szükség volt erre a hazugságra azért is, mert csak így lehetett Franciaország népét a harcba vinni, csak így lehetett az angol népet a „megtámadott” Franciaország mellé sorakoztatni.

A központi hatalmak bűnösségét azért is kellett folytonosan hangoztatni, hogy a végsőkéig való harc a „jusqu'aboutisme” elvét keresztülvihessék. Azért utasították vissza a monarchia és Németország, minden békekísérletét; azért hirdették, hogy velünk nem fognak tárgyalni és csupán büntetésünk kiszabására fognak összeülni... És

hiába mondtuk mi, hogy ez örütség: ez a hazugság és az örütség diadalt aratott. Ügy lett, ahogy akarták: nemcsak legyőztek, hanem meg is aláztak. Sikerükben nagy része volt nemcsak túlerejüknek, hanem annak az intoxicációnak is, melyet a háborús felelősség hamis tanával a lelkekben véghezvittek és bizonyos ránk nézve szerencsétlen körülmények összetalálkozásának is,

Ha „ránk nézve szerencsétlen körülmények összetalálkozásáról” beszélek, ezalatt azt értem, hogy Németországban akadtak egyesek, sőt nálunk a Károlyi „entente-bar át” pártja is azon az állásponton voltak, hogy a háborút *Németország fellépése tette elkerülhetlenné*. Mondanunk se kell, hogy utóbb úgynevezett *forradalmaikkal* ezek az „entente-párti” elemek is elősegítették az entente győzelmét.

Amit a háború elején csak hitünk, t. i. hogy mi is, Németország is védelmi háborút folytattunk és hogy a központi hatalmak mindent megtettek a háború kikerülésére, az entente ellenben *nem*, sőt hogy *akarta* a háborút, azt ma már aktaszerűleg bebizonyíthatjuk, még pedig volt ellenfeleink aktáival.

E felolvasásomnak célja, hogy ezt lehető röviden és csupán a fődolgokra kiterjeszkedve megtegyem.

A háborús felelősség kérdését úgyszólván negatív és pozitív irányban kell vizsgálnunk, azaz be kell tudnunk bizonyítani a központi hatalmak ártatlanságát egyrészt, az entente bűnösségét másrészt. Azonkívül vizsgálnunk kell a kérdést az osztrák-magyar-szerb konfliktus nézőpontjából, majd abból a szempontból, mely hatalmak magatartása tette elkerülhetetlenné Németország beavatkozását, illetve a háború körének *európaivá* bővülését, ami egyet jelent Oroszország, Franciaország és Anglia háborús felelősségének kutatásával, illetve megállapításával.

Minket magyarokat első sorban természetesen az osztrák-magyar monarchia háborús felelősségének kérdése kell, hogy érdekeljen. Szerintem az a körülmény, hogy Tisza István gróf a döntő közös minisztertanácsokon *ellenezte* a háborút, ha kiemelendő is, nem abból a szempontból bírálendő el, ahogy azt nálunk tenni szokták. Ennek az elbírálásnak tudniillik, amely, sajnos, magyar politikai

körökben is lábrakapott, több köze van az entente-mentalitáshoz, mint az igazsághoz. Ez elbírálás szerint ugyanis mintegy hallgatólag elismerni látszunk az osztrákok és németek bűnösségét, *szemben* a magunk ártatlanságával. Szóval olyan színe van a dolognak, mintha mentegetőzni akarnánk és mintegy elismernők volt szövetségeseink háborús akaratát. Pedig nekünk osztrák-magyar, illetve közös szempontból sincs okunk restelkedésre, mert ma már a háborús felelősség kérdésének francia, angol, amerikai kutatói – amennyiben tárgyilagosak – elismerik, hogy a monarchia helyesen járt el, ahogy eljárta és egyetlen nagyhatalom se cselekedett volna másképp a helyén, nem beszélvén egyes diplomaták hibáiról, aminők azonban más országokban is előfordultak.

Idézzük emlékezetünkbe azokat a sorokat, amelyeket Tiszta István emlékkönyvében olvashatunk és a melyek azt mutatják, hogy a világháború, melyet ő nem akart, melyet ő minden erejével elkerülni igyekezett, az ő felfogása szerint is elháríthatatlan volt a monarchia részéről, „Elkeserít – írja Tisza, – hogy ily nagy háború intézésében

van részem. Lelkiismeretem azonban nyugodt, már nyakunkon volt a hurok, melyet ha most el nem vágunk, alkalmasabb időben megfojtottak volna bennünket.”

Megjegyzendő, hogy ez a mi korunk legnagyobb magyarja is bizonyos mértékben a háborús felelősségről való hazug propaganda áldozata! Hisz volt ellenfeleink féktelen agitációjának hullámai átcaptak hozzánk is, . . . és Tisza Istvánt az entente sajtója a fő háborús bűnösök közé hazudta és e gonosz hazugságnak akadtak hívői nálunk is – a Károlyi-féle függetlenségiek, a szocialisták és a radikálisok között!

Méltóztatik arra emlékezni, hogy a francia és orosz, sőt angol intéző körök milyen műfelháborodással fogadták az ultimátumot, melyet Ausztria-Magyarország intézte Szerbiához. A legfőbb kifogás az volt, hogy az ultimátumban a -trónörökös-pár meggyilkolásáért, a melyet a *monarchia területén*, a monarchia egy alattvalója követett el, a szerb kormányt tették felelőssé. Még emlékszem arra, hogy a budapesti francia főkonzul, a dérék d'Apchier gróf, előttem is folyton ezt hangoztatta: „mais

Princip étaít un sujet autrichien!” Ezt a felfogást az entente egész diplomáciája magáévá tette. A szerb kormány természetesen szintén azt hangoztatta, hogy a merényletért nem felelős és orosz-francia pártfogói előtt – sikerrel – úgy tüntette fel a dolgot, hogy a trónörökös-pár meggyilkolásai az osztrák-magyar monarchia csak ürügyül használja fel Szerbia rég tervezett leigázására.

Pedig ennek ellenkezője igaz. Nemrég az akkori szerb kormány-
nak egy tagja, Lyuba Jovanovics, aki a háború kitörésekor kultusz-
miniszter volt a Pasics kabinetjé-
ben, maga vallotta meg, hogy igenis
tudtak a készülő merényletről és
beérték azzal, hogy egy egyébként
sikertelen kísérletet tettek a me-
rényletnek a szerb-osztrák határon
való feltartóztatására. A volt szerb
miniszter, aki jelenleg – úgy tu-
dom – a szerb szkupcsina elnöke,
így mondja el a dolgot: „1914–
1924. A szlávság vére” című köny-
vében, amely 1924 végén jelent
meg Belgrádban: „Nem emlékszem,
május végén vagy június elején
volt-e, amikor Pasics úr egy napon
elmondta nekünk, hogy bizonyos
egyének Szerajevóba készülnek,

mert meg akarják gyilkolni az oda-készülő Ferenc Ferdinándot.”

Íme, egy elfogulatlan tanú bizonyossága amellet, hogy a cs. és kir. kormánynak gyanúja, amelynek már 1914. júliusában kifejezést adott, *alapos volt*.

A szerb ex-miniszternek ez a vallomása óriási feltűnést keltett; főleg szláv-barát angol körökben. Seaton Watson úr, aki a Pasics kormány abszolút ártatlanságában hitt, „magyarázatot” kért, mert – úgymond – „a tényeknek ilyen állása eltörölhetetlen szégyenfoltot hagyna a szláv egységért folytatott küzdelmekben...” (*Fortnightly Review*.) De magyarázat nincs . . . mert ez az igazság. A szerb kormány egyébként egy kék könyv publikálását is kilátásba helyezte ez ügyben, de ez a könyv eddig, könnyen érthető okokból, nem jelent meg.

Azon az „előzetes békekonferencián” (1919. január 25.), amelyen az entente-hatalmak a háború okozóinak megállapításával és a rájuk szabandó „büntetéssel” foglalkoztak, az illető bizottság kimondta, „hogy a háborút a központi hatalmak . . . meggondoltan előkészítették, hogy szándékosan és azért kö-

vettek el bizonyos cselekedeteket, hogy a háborút elkerülhetetlenné tegyék.” Ezt az ítéletet, amennyiben az Ferenc Ferdinánd meggyilkolására és az ebből az osztrák-magyar monarchiától vont konzekvenciákra vonatkozik, az illető bizottság arra alapította, hogy „egy osztrák-magyar alattvalótól a ketős monarchia területén elkövetett bűntény semmi esetre se kompromittálhatja Szerbiát... Mindezek ellenére Ausztria Szerbiához ultimátumot intézett, amely szándékosan úgy volt megfogalmazva, hogy elfogadhatatlan legyen.”

Az amerikai delegáció, 1919. április 4-én, nemcsak hogy azonosította magát a bizottságnak e fejtegetéseivel, hanem azonfelül még kijelentette, hogy „a háború Ausztria-Magyarországnak abból a feltett szándékából keletkezett, hogy ezt a vitéz kis országot megsemmisítse”. Bizonyosságul az amerikai delegáció hivatkozott arra a jelentésre, melyet Wiesner lovag, a későbbi követ szerkesztett, akit a cs. és kir. külügyminisztérium a trónörökös ellen elkövetett merénylet vizsgálatára 1914, július elején Szerajevóba kiküldött. Csakhogy az amerikai delegáció e jelentésnek

csupán egy kiszakított és helytelenül értelmezett részletét tette meg hamis következtetéseinek alapjául, azt a részletet, amely „*Wiesner-féle okirat*” címén az entente minden megnyilatkozásában megtalálható, ahol a háborús felelősségről szó esik.

A *Kriegsschuldfrage* 1925. októberi füzetében végre Wiesner lovag közzétette jelentésének hiteles szövegét, amely homlokegyenest ellenkezik e kérdésnek attól a hamis és önkényes beállításától, amely az amerikai elaborátumot jellemzi.

Különösen súlyos megítélés alá esik az a tény, hogy az amerikai „jegyzék a felhasznált és az egészből kiragadott részletet a Wiesner-féle jelentés „szubsztanciájának” nevezte,

Íme, így írják a történelmet!

A Wiesner-féle jelentés t. i. igenis alapos érveket sorolt fel a mellett, hogy a szerb kormány tudott a merénylet előkészítéséről.

Az imént idézett Jovanovics-féle vallomás fényesen igazolja Wiesnert és egész világosan megállapítja Pasicsék bűnrészességét; sőt utóbbi időben alapos gyanúokok merültek fel arra nézve is, hogy a

készülő bűnténybe orosz hivatalos körök is be voltak avatva. Bogicsevics, volt szerb követ szintén azt a nézetet vallotta (1. könyvét a *Háború okéiról*), hogy a szerb kormány tudott a készülő gyilkosságról, de nem akarta vagy nem volt képes azt megakadályozni.

Most pedig térjünk át a francia-orosz felelősség kérdésének vizsgálatára.

Az entente tézise az volt, hogy a háború európai jellegét a német általános mozgósítás adta meg, a mely harcra kényszerítette Oroszországot. Ez volt Németország főbűne és az, hogy megtámadta a szegény, ártatlan, háborúról nem is álmodó Franciaországot.

Ez állításokkal szemben tény az, hogy az európai háború megindítója az *orosz mozgósítás volt*, a mely megelőzte a *németet*; sőt megelőzte ezt a francia mozgósítás is. Már pedig az orosz-francia konvenciókban meg volt írva: „la mobilisation, c'est la guerre.” *Lényegileg* tehát nem igaz, hogy Németország indított hadat Oroszország és Franciaország ellen, hanem fordítva . . . így fest a valóságban Franciaország szerepe, amelynek kormánya világgá kürtölte,

hogy „gyűlöletes és brutális támadás áldozata” volt, és amely erre való hivatkozással lázította fel saját népét és az egész világot ellenünk és szövetségeseink ellen.

Az orosz mozgósítás lefolyását azóta maguk annak intézői mondták el: Dobrorolski és Suchomlinov tábornokok. Az orosz hadsereg általános mozgósítása július 31-én történt meg; Németországban e napon – délután 1 órakor – csupán a „Zustand der drohender Kriegsgefahr” mondatott ki és csak augusztus 1-én délután 5 órakor rendelték el az általános mozgósítást.

Dobrorolskí elmondja, hogy a cár, felelősségének tudatában, nem akarta a mozgósítási ukázt aláírni és ha akadt volna miniszter – úgymond, – aki az orosz harci készség állapotáról hű képet tárt volna eléje, bizonyára visszavonta volna a mozgósítási parancsot, de ilyen tanácsadója nem akadt. Suchomlinov azt vallotta, hogy a cár később mégis visszavonta a már aláírt ukázt és azt „hazudtak neki” (ipsissima verba), hogy a visszavonás meg is történt. Sajnos, ez csak hazugság volt, a

mozgósítást végrehajtották és a lavina megindult.

Lássuk most, hogyan viselkedtek ezzel a mozgósítással szemben a franciák.

Ma már nem lehet tagadni, hogy a *francia mozgósítás augusztus 1-én* történt meg, néhány órával a német mozgósítás elrendelése előtt. Az 1892-iki titkos francia-orosz szerződés értelmében (227, oldal), a mozgósítás elrendelésével a hármasszövetségnek kellett volna előljárnia; ezt a stipulációt Oroszország megszegte, mert először ő mozgósított; ugyancsak e titkos konvenció szerint az orosz és francia mozgósításnak egyszerre kellett volna megtörténnie; hogy mégis két nap telt el a kettő között, ez azért történt, hogy a francia kormány eljárjassza „*a megtámadtatás komédiáját*”.

A francia kormány t. i. nem mert háborút izenni Németországnak, mert ezzel elveszthette volna Anglia beavatkozását, noha Isvolsky már aug. 2-án azt sürgönyözte Sazonoffnak, hogy „a határ-villongások lehetővé fogják tenni a francia kormánynak, hogy „*hadüzenet nélkül is* megkezdhesse az ellenségeskedést”. Mi tűnik ki

ebből a sürgönyből? Hogy a békés Franciaország „hadüzenet nélkül” is készült megtámadni Németországot! Ámde közben Németország elkövette azt a hibát, hogy nem tudván alakoskodni, germán őszinteséggel megüzente a háborút. Ez a hadüzenet aztán kitűnő ürügyül szolgált Franciaországnak, hogy elhitesse majdnem az egész világgal, hogy „brutális támadás áldozata” lett. . .

Mellesleg megjegyzem, hogy egy francia író, Dupin, szerint a francia kormány azért nem merte a francia mozgósítást az *orosszal egyidőben* elrendelni, mert július 31-én Jaurès még élt. . . Mivel a háborúellenes nagy befolyású szocialista vezért július 31-én megölték, aug. 1-én a mozgósítás megtörténhetett.

Egyébként, hogy a háború *orosz és francia részről már elhatározott dolog volt*, mielőtt a német kormány a mozgósításra még gondolt volna, bizonyítja az a körülmény, hogy Sazonoff már *július 29-én* azt telegrafálta Isvolskynak, hogy a „háború elkerülhetetlen” és egyzersmind megköszönte, hogy Paléologue a francia kormány nevében biztosította Oroszországot. „hogy teljesen számíthat Francia-

ország támogatására”; július 30-31-én éjfélkor pedig a francia hadügyminiszter „emelt hangulatban” jelentette az orosz katonai attasénak Parisban, hogy a francia kormány szilárdul el van tökéelve a háborúra. . .

De hát a francia nép előtt azt kellett demonstrálni, hogy a németek támadták meg a védtelen Franciaországot, különben nem ment volna háborúba és nem tartott volna ki öt hosszú esztendőn keresztül . . . Hiába: már háromszáz év előtt megmondta Retz bíboros. „Semmi sem tesz nagyobb hatást a népekre, mintha elhítetik velük, hogy mikor támadnak, voltaképp csak védekeznek”. Ezúttal is így történt.

Mozgósítás . . . hadüzenet... ellenségeskedések megkezdése . . . mindezek a tények, bármily fontosak is a háborús felelősség szempontjából, magukban véve még nem volnának elegendők annak megállapítására, hogy igenis Oroszország és Franciaország akarták a háborút, ha a pszichológiai tények egész sorozata meg nem erősítené az entente bűnösségét; olyan pszichológiai tényezők sorozata, ame-

lyek nem a központi hatalmak, hanem volt ellenfeleink hiteles diplomáciai okmánytárából kerültek ki és amelyeket annak idején gondosan kihagytak vörös, kék stb. könyveikből volt ellenfeleink.

Ezek a tények kétségtelenül mutatják, hogy Pasics kormánya épp úgy akarta a háborút, mint Poincaré és mindennapi munkatársa, Isvolsky. hogy már évekkel ezelőtt számoltak a háború lehetőségével; annak esélyeit gondosan mérlegelték és megállapodtak abban, mint fogják Ausztria-Magyarországon osztozkodni és mint fogják Németországot tönkretenni. . . . Ami lord, akkor sir E. Grey kétszínű szerepét illeti, arról itt nem akarunk beszélni, de az ő háborús akaratát is bebizonyítva látjuk... Azért említünk csupán egyes államférfiakat, mert a háborús felelősséget nem a népekre vonatkoztatjuk: egy *nép* se akarta a háborút; sem a francia, sem az orosz, stb.

Az újabban napfényre került és az entente vezető köreiből származó nyilatkozatok közül csak néhány pregnáns adatot akarok még megemlíteni állításaim alátámasztására.

A szerb háborús akaratnak legnevezetesebb dokumentuma az a könyv, melyet Dr. M. Bogicsevics, volt szerb követ *írt a háború okairól*. Az első kiadás németül Zürichben, 1919-ben, a második 1925-ben franciául jelent meg Parisban.

Ebben Bogicsevics elmondja, hogy Pasics 1913. augusztusában, közvetlenül a szerb-bulgár háború után, Marienbadban, szó szerint ezt mondta neki: „Bosznia és Hercegovina megszerzése céljából már az első balkáni háború alkalmával *európai* háborúra juttathattam volna a dolgot; de mivel attól féltem, hogy akkor Bulgáriával szemben nagyobb engedményekre lettünk volna kényszerítve, előbb Macedónia birtokát akartam Szerbia számára biztosítani, hogy csak azután térhessünk rá Bosznia és Hercegovina megszerzésére.”

Ugyanily értelemben nyilatkozott Pasics Politis előtt, aki az 1913-kí bukaresti béketárgyaláson Görögországot képviselte, A szerződés aláírása után a tárgyalási teremből való távozáskor Pasics Politisnek vállát megveregetve, így szólt: „La première manche est gagnée, maintenant il faut préparer la

seconde manche contre l'Autriche.”*

Szerbia felelős államférfiai azért beszéltek így, mert 1913 után – joggal – biztosnak tudták magukat Oroszország támogatásáról. Az első és főbűnös a háború felidézésében tehát Szerbia volt; másodsorban a felelősség Oroszországot terheli. Oroszország volt az, amely Szerbiát Ausztria-Magyarország és így közvetve Németország ellen ütőkártyául használta abban a játsz-mában, melyet Franciaországgal együtt a hármás, illetve kettős szövetség ellen játszott. Az 1914-kí világháború kitörésére közvetlen impulzust az a sürgöny adott, a melyet az orosz cár 1914. július 27-én küldött az akkori szerb trónörökösnek és amely így végződött: „Oroszország Szerbiával szemben semmi esetre se marad közömbös”; de már 1914. február 2-kí jelentésében, melyben Pétervárrott a cárnál tett látogatásáról számolt be, maga Pasics írta, hogy a cár e szavakkal vált meg tőle;

* „Az első játszmát megnyertük, most elő kell készítenünk a másodikat Ausztria ellen.”

„Szerbiáért mindent meg fogunk tenni”.

Oroszországnak és Franciaországnak a háború felidézése körül játszott szerepét legteljesebben az Isvolsky-féle diplomáciai levelezés világítja meg, melyet Stieve Frigyes 1924-ben és 1925-ben kiadott Ez az 1911–1914. és 1914–1917. éveket felölelő levelezés azokat a jelentéseket foglalja magában, melyeket Isvolsky a külpolitikai helyzetről kormányának tett. Mivel Isvolsky Poincarénak legintimebb munkatársa volt, főleg a mióta ez utóbbi köztársasági elnök lett (1912. január 14.), írásai a francia-orosz viszony összes titkait feltárják és nemcsak Oroszországra, hanem Franciaországra, sőt Angliára nézve is erősen kompromittálók.

1914. tavaszán Sazonoff már biztosra veszi Anglia támogatását is egy orosz-német háború esetére. Joggal, mert az angol királynak 1914-ben Parisban tett látogatása alkalmával megállapodtak, Poincaré és Doumergue részvétele mellett, az orosz, francia és angol tengeri haderő kooperációjáról. Persze se Isvolszky, se Poincaré stb. nem számoltak azzal, hogy akad majd

oroszk kormány, amely az orosz titkos levéltárak okmányait közzé fogja tenni és hogy ekként le fog hullni a lepel azokról a cselszövésekről, melyeket francia, orosz és angol államférfiak (lord Grey) az európai béke ellen szöttek.

Az Isvolsky-féle okmányokból megállapítható, hogy az európai háború kockája francia-orosz részről *már 1912-ben el volt vetve*. Ebben az évben jelentette ki magát Franciaország szolidárisnak Oroszország balkáni aspirációival. „Ha Oroszország háborút indít Franciaország ugyanazt fogja tenni, mert tudjuk, hogy ez ügyben Németország Auszria mögött fog állni”, mondja Poincaré Isvolsky-nak. Egy szóval 1912. óta tudták a Néva partján, hogy biztosan számíthatnak Franciaország segítségére, ha Oroszország elérkezettnek látja majd az időt, hogy Törökországnak Európából való kiűzése után áttérjen főcéljára: az osztrák-magyar monarchia szétrombolására, A marokkói krízis alkalmával Oroszország désintéressement-jét hangoztatta, de amikor Oroszország pánszláv aspirációinak megvalósításába fogott, Franciaország

kijelentette, hogy e kérdés megoldásánál ő is érdekelve van.

Mikor 1912-ben első súlyos konfliktusunk támadt Szerbiával, Isvolsky – 1912. november 17-én – ezt sürgönyözte kormányának: „Poincaré szerint ebben az ügyben, amelyben Oroszország a leginkább érdekelt fél, Oroszországot illeti a kezdeményezés. Franciaországnak csupán az a kötelessége, hogy minden erejével támogassa. Lényegileg – tette hozzá Poincaré – ez annyit jelent, hogy ha Oroszország háborút indít, ugyanazt fogja cselekedni Franciaország is.”

Míg korábban, 1912. előtt, Poincaré még arra figyelmeztette Isvolskyt, hogy Franciaország nem szívesen venne részt olyan háborúban, amely idegen, illetve szerb érdekeket szolgálna, 1912. december 18-án a volt orosz nagykövet már örömujjongva jelenti kormányának: „Az utolsó napokban már nem kellett az ellen a felfogás ellen harcolnom, hogy Franciaország nem szívesen elegyednék háborúba egy más nép miatt, hanem inkább az ellen az aggodalom ellen, hogy mi oroszok esetleg túlságosan

passzivek leszünk egy ügyben, a mely az egész entente helyzetét és prestígjét érinti.”

Millerand úr, aki akkor hadügy-miniszter volt, szemrehányást is tett az orosz kormánynak, hogy miért habozik *elsőül lesújtani*.

„Mi – úgymond – készen állunk és Önöknek is készen kell állni ok.”

Mikor utóbb sürgöny érkezett Pétervárról, hogy Oroszország nem hajlandó mozgósítani Ausztria-Magyarország ellen, Isvolsky ezt sürgönyözte vissza: „Ez a hír a francia kormány kebelében a legnagyobb konsternációt keltette!”

Íme, ez volt Franciaország békeszeretete!

Franciaország, illetve Poincaré kormánya még harciasabb volt, mint a cár kormánya . . .

Kétségtelenül megállapítható az, hogy már 1912-ben Franciaország *plein pouvoir*-t adott Oroszországnak arra az esetre, ha a balkáni komplikációk *európai háborúra* vezetnének. Oroszország tudta, hogy minden körülmények között számíthat Franciaországra. Hogy pedig a háborút Oroszországgal együtt minden részletében kidolgozassák, a békeszerető Georges Louist visszahívták és helyébe

Delcassét, Németország notórius ellenségét nevezte ki Poincaré pétervári nagykövetnek.

Fontos dátum a háború előkészítésében az a látogatás, amelyet Poincaré 1914. júliusában a cári udvarnál tett Péterváron. Ekkor pecsételték meg ünneplésen a világháborúra való eltökéltségüket a francia és orosz kormányok. A cár és a Poincaré részéről elhangzott szónoklatok és a kötött titkos megállapodások – amelyek csak most kerültek napfényre – világosan mutatják, hogy e kritikus napokban, noha az osztrák-magyar ultimátum még át se volt nyújtva – Poincaré harciasságra tüzelte orosz szövetségeseit, ahelyett, hogy mérsékletre intette volna őket, – amint ezt állította és máig is állítja.

E tekintetben Isvolsky adatait megerősíti és kiegészíti Poincaré egy belső barátjának, Paléologue francia nagykövetnek néhány fontos kijelentése. (*La Russie des Tsars* c. nagyszerű könyvében).

Paléologue elszólásai is kínosan kompromittálók Poincaréra nézve, aki azt állította, hogy pétervári tartózkodása alatt senki se gondolt a háború lehetőségére . . . Valóban,

a volt köztársasági elnök szava-
 hihetőségébe vetett hitnek meg kell
 inognia, ha Paléologue könyvében
 elolvassuk, hogy mi történt 1914,
 július 22-én a Poincaré tiszteletére
 adott díszebéden. A montenegrói
 király két leánya: *Anasztázia* és
Milica is ott voltak és így szóltak
 a nagykövethoz: „Titkos táviratot
 kaptunk atyánktól: e hó végén ki
 fog törni a háború . . . Igen, tör-
 ténelmi napokat élünk! Holnap
 csapatszeme lesz. A zenekar a
Marche Lorraine-indulót fogja
 játszani. . . . Látja ezt a bonbon-
 niere-t, amit mindig magammal
 szoktam hordani? lotharingiai föld
 van benne; nézze a díszasztalt,
 bogánccsal van díszítve; nem akar-
 tam, hogy más virág is legyen . . .
 A bogánccok Lotharingiából valók,
 az én kertemben nőttek, azokból a
 magokból, amelyeket onnan hoztam
 magammal, . . . Milica, mondd meg
 a nagykövet úrnak, mit jelent ránk
 nézve ez a nap, miközben a cárt
 fogom fogadni.” – „Az ebéd alatt
 balra ülök Anasztázia nagyherceg-
 nőtől, aki folytatja ditírambusait:
 „. . . A háború ki fog törni. . .
 Ausztriából semmi sem fog meg-
 maradni . . . Önök majd visszahódít-
 ják Elzász-Lotharingiát. . . Serege-

ink Berlinben fognak találkozni. . . Németország meg lesz semmisítve . . .”

Ezek a szavak mutatják, milyen hangulat uralkodott Oroszországban. Július 23-án Krasznojeheloban nagy csapatszemle volt, amelyen a gyalogság a Marche Lorraine és a Marche de Sambre et Meuse hangjai mellett vonult el Poincaré és a cár előtt.

Július 22-én tehát Miklós, Montenegró királya, már biztosra vette a háborút, noha akkor még a Szerbiához intézett ultimátumnak *hírehamva se volt*. Július 23-án Poincaré búcsútósztot mondott, amelynek végső akkordjai harciasan csendültek: „Mindkét országnak ugyanaz az ideáljuk van az erőben, a becsületben és méltóságban való békéről.” Paléologue ezt írta: „Aç utolsó szavak, melyeknek hangoztatására igazán szükség volt, tomboló tetszés viharát idézték elő. Miklós nagyherceg, Anasztázia nagyhercegné, Mihajlovics Mihály nagyherceg lángoló pillantásokat vetettek felém.”

Igazán szükség volt! Látni fogjuk, miért. . .

A cár félénk természetű ember volt és mint mondtuk, vonakodott

is a mozgósítási parancsot aláírni, őt kellett tehát bátorítani, Még egy év múlva, 1915, aug. 26-án is azt mondta a cár a nála követségben levő Jean Cruppinak; „Mindig emlékemben vannak azok az erőteljes szavak, melyeket a köztársaság elnöke mondott abban a pillanatban, amikor Oroszországot elhagyta.”

Volt idő, mikor Sazonoff is ingadozott és akkor megint Poincaré volt az, aki az orosz külügyminisztert erőteljes „munkával” harcra buzdította.

Akitől ezt a dolgot megtudjuk, az ugyancsak Poincaré kebelbarátja: Paléologue.

Igen, a francia nagykövet elmondja (*La Russie des Tsars*), hogy amikor Oroszország habozott, vajjon beleavatkozzék-e a Szerbia és Ausztria közötti viszályba, amely a világháborúra volt vezetendő, akkor Poincaré Paléologue-hoz ment és bevallotta neki, hogy az orosz külügyminiszter hajlik a békes megoldás felé és így szólt hozzá: „*Sazonoff ingadozik, fel kell őt ráznunk!*”

Fel kell őt ráznunk! Hát ha olyan békeszerető lett volna Poincaré úr, amint azt magáról és kor-

mányáról állítja, akkor örülnie kellett volna, hogy Oroszország vonakodik olyan háborúba keveredni, amely Franciaország közbelépését fogja maga után vonni. . . De Poincaré akarta a háborút és még harciasabb volt, mint az orosz külügyminiszter! . . .'

Paléologue azt is beszéli, hogy a háború kitörése után eljött hozzá Witte, volt orosz miniszterelnök és olyanokat mondott neki, amiket Poincaré úrnak kellett volna elmondania, ha nem akarta volna a háborút...

Witte t. í. előadta, hogy Oroszországnak elég nagy a területe és elég sok a népe és kár volt beavatkozni a háborúba egy közismerten turbulens nép érdekében, amelynek királyai tudvalevőleg vagy meggyilkolva vagy száműzetésben haltak meg . . . Witte azt is felemlítette, „hogya cárt ebbe a háborúba tanácsadói fonták be . . . és hogy nincs Oroszországban komoly ember, aki kötelezettséget érezne Szerbia ellen... A szerbeket át kellett volna engedni *megérdemelt* büntetésüknek.”

Hogy Oroszországban Poincaré a közeli háború előkészületeit beszélte meg, bizonyítja Buchanan-

nak, az angol nagykövetnek 1914. július 26-ról kelt sürgönye (No. 6), amely persze kimaradt a hivatalos angol kék könyvből, E sürgönyben „az európai békének és az erők egyensúlyának fenntartásáról van szó Európát, de főleg a Keletet illetőleg.” A sürgöny legfontosabb pontja „a két ország szövetségi kötelezettségének ünnepies megpecsételése” volt. Mindez – ismételjük – a szerb ultimátum átnyújtása előtt történt.

Mondjunk még többet? Már egy augusztus 5-én küldött sürgönyében Isvolsky felemlíti, hogy Doumergue Elzász-Lotharingia visszacsatolását jelölte meg előtte Franciaország kívánságaként. „Az ártatlanul történt megtámadtatás harmadnapján tehát már idegen zsákmányra gondol. .. 1914. október 13-iki sürgönyében ezt írja Isvolsky: „Franciaország főcélja – és e tekintetben szolidáris szövetségeseivel – a német birodalom megsemmisítése és Poroszország katonai és politikai hatalmának megtörése.” íme, így festettek a valóságban azok a célok, amelyekért az entente – a jog, az igazság, a civilizáció nevében – harcolt! De ez legalább már 1914.

októberében volt. Azonban Isvolsky egy másik jelentéséből az tűnik ki, hogy előtte Doumergue – akkori külügyminiszter – 1913-ban tartott megbeszélésekre hivatkozik, amelyek az akkori francia nagykövet, Delcassé és az orosz külügyminiszter között lefolytak és amelyekben megállapodtak Franciaország és Oroszország hadicéljait illetően . . .

Tehát már 1913-ban.

Ez igen fontos szempont. A háborús célok ilyen szabatos megállapítása – a béke legszebb napjaiban – igen fontos bizonyíték a mellett, hogy az entente igenis készült a háborúra; míg a központi hatalmak soha semmiféle programot nem dolgoztak ki ilyen eshetőségre. Mit is akarhatott volna Ausztria-Magyarország és Németország? E két hatalom érdeke a *status quo* fenntartása volt; ennek megbolygatása csak volt ellenfeleink érdekének felelt meg. Ők mind akartak valamit: Szerbia Boszniát és Hercegovinát, Franciaország Elzász-Lutharingiát, Anglia a német flotta fejlődésének megakadályozását, stb.

A német trónörökös legújabb könyvében, melyet a háborús fe-

lelősségről, főleg a Stieve-féle publikációkra támaszkodva írt, igen helyesen nagy jelentőséget tulajdonít a *háborús céloknak*. Ezek világosan mutatják, hogy az entente *önvédelmi* háborúja valóban nagyszabású hódító hadjárat, hatalmas és koncentrált támadás volt az európai egyensúly, a fennálló állapot ellen, „Elképzelhetetlen – írja a trónörökös, – hogy akadjon józan ember, aki háborút produkál, anélkül hogy előzetesen meggondolta volna, mit akar a háború révén elérni. De hiába keresnénk olyan nagy államférfitől származó, német uralkodótól okmányt vagy kijelentést, amelyben, a háború előtt, ilyenféle gondolat kifejezésre jutott volna. Viszont azonban egész sereg okmány van, amely azt bizonyítja, hogy orosz és francia államférfiak megállapodtak arra nézve, hogy európai konfliktus esetén mit akarnak elérni országaik számára.”

Izvolsky fentebb citált jelentése azt bizonyítja, hogy már *egy évvel a serajevói merénylet előtt* Franciaország és Oroszország megállapodtak háborús céljaikban, ami azt mutatja, hogy előkészítették, kívánták és türelmetlenül várták a ked-

vező alkalmat. Igen, „az aki béke idején tárgyal azokról a célokról, amelyek közel félszázadon át politikájának irányát megszabták, legalább is gyanússá teszi magát, hogy hön kívánta ezt a háborút”.

. . . Ők kívánták, mert céljaik elérését várták tőle, de mi nemcsak hogy nem akartuk, hanem *féltünk* tőle, mert, íme! azt veszítettük általa – amit elvesztettünk . . .

Én, bevallom, bizonyos szenvedéllyel foglalkozom ezzel a kérdéssel. Mert úgyszólván a szemem előtt zajlott le – Svájcban – az az irtózatosan gonosz és hazug propaganda, amely táplálta és élesztette a háborús hangulatot hosszú esztendőkön át és amelynek az volt a célja, hogy megnyerje a világ közvéleményét a *háborús felelősség elvén felépülő „büntető” békékre*. A háborús felelősségnek azt a tanát, amelyet az entente hivatalosan vallott és még ma is vall, le kell rombolnunk; először azért mert nem igaz, másodszor azért, mert a békeszerződések *revíziója csak úgy következhetik be*, ha ez a kérdés a mi javunkra tisztázódott.

E kérdés tisztázása nélkül igazi béke nem is *lehet*, mert a háborús felelősségnek a központi hatalmakra való áthárítása olyan hazugság, amely megmértelyezi a nemzetközi viszonylatokat. Volt ellenfeleink népei között ma is az a felfogás uralkodik, hogy a háború borzalmaait mi okoztuk, de ha jól viseljük magunkat, számíthatunk majd bűnbocsánatukra. A múltkor is olvastam egy cikket Osusky párisi cseh követőtől (*Revue de Genève*), ahol az foglaltatik, hogy a háborút rablási vágyból idéztük fel, szemben a „csehszlovák nemzet” szabadságharcával, stb. Francia, angol, amerikai lapok és folyóiratok még ma is *lutte de défense-ként* említik az 1914–18 háborút, noha már az a tábor is nő, főleg Amerikában, amely a mi nézeteinket vallja.

Az entente háborús bűnösségének legfőbb bizonyítéka a béke is, amelyet a legyőzöttekre *diktáltak*. Azt készítették elő, azt akarták, amit Versaillesben, Trianonban, stb. megcsináltak.

Az egész nemzetközi frazeológián érzik a háború keletkezéséről propagált *alaphazugság*, ki kell tehát onnan küszöbölni, mert e nélkül

– hiába kötnek locarnoi egyezményeket – igazi, tartós megértést a különböző nemzetek között létrehozni lehetetlen.